

Miloš MILOŠEVIĆ

Na osnovu građe Istorijskog arhiva u Kotoru, nauci je poznato da od 1734. god. u Perastu postoji Zdravstveni ured, tako značajan za pomorsku trgovinu. Dr Slavko Mijušković je u svom radu o toj temi objavio u cjelini i važne dokumente o njegovom osnivanju. (1)

Ali pored arhivalija Kotorskog arhiva, u Perastu je sačuvan i sam taj fond Zdravstvenog ureda, u kom se ogleda rad i život tog sanitetskog organa. Iako se ne radi o cjelovito sačuvanim arhivalijama, nego o građi sa znatnim prazninama, ne treba ni spominjati koliko je dragocjeno da na jednom mjestu možemo naći ne samo pojedinačne i sporadično sačuvane izvore, nego ipak organske cjeline arhivalija, sa relativnom hronološkom dosljednošću od XVII do XIX st. koji govore o životu ove važne sanitetske ustanove. (2)

Ipak radost istoričara medicine ne može biti potpuna i dugog vijeka. Karakter arhivalija Zdravstvenog ureda u Perastu, kao što to često biva sa arhivskim fondovima u nauci, ne nudi glavnu žetvu svojih podataka istoriji medicine, kojoj inače pripada i dušom i tijelom, nego jednoj drugoj nauci, i to pomorskoj privredi. Jer dok vlada dobro zdravlje po morima, a to je ipak u XVIII v. najčešći slučaj, pažljivi popisi brodova, posade i trgovačke robe predstavljaju bogati rudnik podataka za analize kretanja tih pomoraca i robe, dakle tranzitnog, ili izvozno-uvoznog karaktera pomorske trgovine Boke. A za istoriju zdravstvene kulture to je značajno samo kao konstatacija da je postojala rigorozna sanitetska kontrola i da je ona svakako morala biti neocjenjivi faktor očuvanja zdravlja. Ali ništa konkretno više od toga.

Iz ove građe vrijedno je u prvom redu zadržati se na dvije kraće teme. Prva je sadržajno bogatija i dublja jer obraća pažnju na neke procese trgovačke i konkurentne borbe Kotora i Perasta, što je naravno moralo imati reperkusija na osjetljivi sistem organizacije saniteta.

Već su i navedeni dokumenti, koje je objavio dr Mijušković, govorili o značaju Perasta i ugledu koji je on uživao u očima visokih mletačkih sanitetskih vlasti. Ali u arhivskim materijalima Perasta nalazimo još pet

* Iz fonda Zdravstvenog ureda u Perastu.

važnih pisama iz 1730. i 1731. god., dakle nekoliko godina prije samog osnivanja Zdravstvenog ureda. (3) U tim pismima se otkrivaju tragovi uporne borbe Perasta za emancipaciju od Kotora i na planu saniteta. Kada se podsjetimo na sve ranije oblike borbe takvog tipa, od izdvajanja iz dotada zajedničke Kotorske mornarice 1580. god., formiranja samostalne opštine sa određenom dozom autonomije 1585. god. i crkvenog odvajanja od kotorske opatije Sv. Đorđa izgradnja Gospe od Škrpjela i sticanje svoga opata 1634. god., — onda ova sanitetska faza borbe nije nimalo neobična. Ali kako se u tom konkretnom istorijskom trenutku, sa početka XVIII st., nije mogla voditi borba bez podrške neke istaknute mletačke ličnosti, u ovom slučaju je došlo i do ozbiljnog sukoba između rektora i vanrednog providura u Kotoru. Pa dok je kotorski sanitetski organ za svoju podršku imao rektora, Peraštani su se oslonili na daleko uticajnijeg vanrednog providura. U spor ulazi i vrhovni sanitetski organ Magistrat u Veneciji i ovaj bez dvoumljenja podržava i štiti Perast. A Peraštani su ne samo slali pismene žalbe, nego i putovali u Veneciju, i tamo kao uticajniji i dragoceniji partneri, tačno uspijevali da se izbore za neke veće slobode u pomorskoj trgovini, a naročito za vlastitu organizaciju kontrole saniteta.

U svemu tome je najvažnije da Venecija prema Perastu nastupa veoma liberalno, dok kotorski sanitetski organi ostaju kruto i dogmatično uz slovo zakona. Zašto je favorizovan Perast nije teško shvatiti. Perast se snažno razvija i konkurentski suprotstavlja Kotoru i drugim naseljima u Boki. Izuzetno vitalni i veoma hrabri, Peraštani prave neocjenjive usluge Mlecima, širokim razvijanjem trgovine, antipiratskom aktivnošću, organizacijom hajduka, špijunske mreže i sl. A Kotor je star i sklerotičan, sa relativno malo pomorske trgovine i bez mnogo inicijative, a jedino sa tradicijama, koje ljubomorno i pošto-poto hoće da sačuva. Venecija zato hoće da pomogne rast Perasta, od koga očekuje još više i na koga se uvijek vojnički može osloniti za antitursku borbu. A sanitetska pravila ponašanja su isto jedan od elemenata sa kojim može da se koči ili favorizira pomorska privreda.

Peraške inicijative na planu saniteta nisu otpočele tek tridesetih godina XVIII st. I baš u ovoj novoj građi iz Perasta nalazimo i neke dokumente iz XVII st. sa izvjesnim crtama uloge i u sanitetu. Tako kotorski rektor Francesco Moresini obavještava načelnika (»kapetana«) Perasta, da je preko Dubrovnika primio vijest o pojavi kužne bolesti iznad Risna. Pritom mu naređuje da preduzme sve mjere u cilju saznavanja detalja i, pod prijetnjom smrtne kazne, spriječi bilo kakve kontakte sa turskim teritorijem. A znatno kasnije kotorski rektor 16. novembra 1667. god. poziva načelnika Perasta Krstu Šilopija, da kao odgovorno lice dođe u Kotor i odgovori na tužbe Providura za sanitet.

Ti primjeri svakako govore o raznim oblicima peraškog angažovanja u sanitetu. A u cjelini postaje sasvim jasno zašto je Venecija na strani Perasta i zašto mu pomaže u borbi protiv Kotora, iako njegov stav izgleda zakonski ispravniji, dok u suštini koči pomorsku trgovinu. Ali iznad svega jedino se u ovom svjetlu može shvatiti niz pisama iz 1730—31. god., (4) o kojima će biti riječi i koja su prethodila uspostavi Zdravstvenog ureda u Perastu 1734. godine.

Magistrat za zdravstvo u Veneciji obavještava 2. oktobra 1730. god. vanrednog providura u Kotoru Pijetra Anđela Manjo (Pietro Angelo Magno) da je veoma iznenađen akcijom zdravstvenih organa u Kotoru. Perast je, naime, predao tužbu protiv kotorskog Zdravstvenog ureda zato što je on 2. jula 1730. god. odredio da brodovi koji stižu iz Venecije, a tamo su izdržali polovinu dana karantine, ipak ne mogu steći dozvolu slobodnog iskrcavanja (»pratica«) ni tada kada su tu samo na prolazu. Od njih se traži ili da pokažu izričiti nalog izdat od strane Magistrata iz Venecije, ili pak moraju i u Kotoru ponovno izdržati cjelokupnu karantinu.

Magistrat traži izjašnjenje kotorskih zdravstvenih vlasti, insistirajući da se iznesu posebni motivi ili neredi, koji su doveli do te odluke. Uzgred dodaju da ne može biti u redu da jedan zdravstveni ured, kao neki arbitar, daje svoja tumačenja odlukama koje je donio Magistrat u Veneciji (»Patenti«).

Kotorski argumenti protiv olakšica koje je dozvoljavala Venecija, nisu sačuvani, ali zato jeste jedna opširna informacija vanred. providura Manja od 13. novembra 1730. god., koja daje veoma važne podatke o prilikama u Perastu i Kotoru toga vremena. Manjo iznosi, prije svega, da je u to doba bila na snazi zabrana generalnog providura o održavanju karantina u Herceg-Novom, jer je tamošnji stari lazaret već bio porušen, a novi još nije bio podignut. To je bio razlog da je u tom trenutku briga o zdravstvu pala na kotorske sanitetske vlasti, a u lazaretima Kotora određivao se karantin. Brodovi su do Kotora bili praćeni nekim državnim brodom, ali ipak su se dešavale određene nepravilnosti. Inače, Kotor je daleko u dnu Zaliva, i to je i otežavalo i poskupljavalo plovidbu. Manjovi prethodnici su kažnjavali prestupnike, u okviru ovlaštenja. Međutim, već se rano bilo utvrdilo da je za one pomorce koji dolaze iz Venecije, sa polovinom ili dvije trećine već izdržanog karantina, preteška obaveza da dane karantina otpočnu računati od početka. (5) Zato su se već izdržani dani karantina počeli priznavati i uračunavati. A što se tiče brodova koji su stizali iz Albanije sa teretom za Dalmaciju, oni su još davali izvještaje političkog karaktera, a morali su karantin provesti u Kotoru.

Dešavalo se, međutim, da »zaslužni Peraštani« traže da im se odobri pristajanje u Perastu, da bi tamo prihvatili neki teret, ili iskricali bačve. A ko je bio obavezan da izdrži karantin, dobijao je kao nadzor jednog predstavnika saniteta. Isto tako se, u interesu samih Peraštana, a uz privolu vanrednog providura, dozvoljavalo iskrcavanje u Perastu čak i ulcinjskih brodova, kada su dovozili pšenicu za ishranu stanovništva Boke Kotorske. Sve se to uvijek obavljalo uz posebnu brigu o zdravstvenim pravilima ponašanja i uz glavnu odgovornost samog načelnika Perasta. To je izvanredno interesantna slika elastičnog sistema koji je važio u to doba i ranije od 1730. godine.

Međutim, Zdravstveni magistrat Kotora je smatrao nedozvoljenim ovakvo ponašanje trgovačkih brodova i želeći da sa sebe skine odgovornost, nije brinuo čak ni o ovlaštenjima koje je stekao vanredni providur,

nego je 2. jula 1730. god. donio odluku o uspostavljanju Zdravstvenog ureda u Kotoru. Nato je, po nalogu vrhovnog organa Zdravstvenog magistrata u Veneciji, kotorski vanredni providur donio odluku da ga jednostavno ukine. (6)

Ali cio problem se još više zamrsio nizom novih događaja, koje providur Manjo opisuje u pismu od 28. septembra 1731. godine. On odmah u uvodnom dijelu nagovještava da je došlo do nemira i pometnje u cijelom kraju. (7) U stvari oko 1. septembra 1731. god. plovio je na povratku iz Albanije vašel kavalira Ivana Bronze sa žitaricama, namijenjenim »zapadnim lukama«. Kako ga je zahvatilo teško nevrijeme, u brod je počela da nadire voda. Vašel je bio prisiljen da se uputi put Boke, gdje je uplovio 12. septembra, usidrivši se u luku Rose. O tome je obavijestio vanrednog providura o svojoj nesreći i zamolio ga za dozvolu da, uz poštovanje svih zdravstvenih propisa, pristane u Perast. Tamo je morao da se oslobodi tereta i izvede neke popravke, (8) jer drugačije nije mogao nastaviti put bez rizika potapanja. Vanredni providur je nabrojio sve argumente u prilog davanja dozvole Bronzi za boravak u Perastu. A to su: interes Venecije od trgovačkog bavljenja Bronze, a iznad svega dobro zdravstveno stanje u kraju iz koga je stigao (Albanija), što je bilo potvrđeno od mletačkog konzula Roze. Zato je Bronzi bilo dodijeljen samo jedan spoljni predstavnik saniteta (fante di vista), dok je za nadzor bio posebno zadužen načelnik Perasta i jedan gvardijan (gvardiano di terra).

Ali dok je jedan Bronzin mornar radio na križu jarbola, nesretnim slučajem pao je na palubu i zbog unutrašnjih povreda povratio krv, da bi, poslije kratke agonije, i umro. Pritom je duvao jak vjetar, pa vanredni providur nije mogao poslati svog predstavnika tokom tri dana za pregled lješa, nego je naredio da to urade dvojica mjesnih hirurga, uz prisustvo načelnika Perasta. Lješ je slijedećeg dana zakopan na otoku Sv. Đorđa, a sve je to izvedeno u granicama zdravstvenih pravila, o čemu se prilaže mišljenje vještaka.

Međutim, glas o sumnjivom slučaju doprla je do Kotora i tamo se sastao Zdravstveni ured sa »gorljivim sudijama« pa su oni donijeli odluku o izolovanju Perasta od kontakata sa drugim mjestima Dalmacije. Vanredni providur je bio ne malo iznenađen takvom odlukom, koju je smatrao neprikladnom i svoje glavom, a s njim nije bilo nikakvih konsultacija. Zato je doneseno i drugo krajnje oštro rješenje o ukidanju te odluke kotorskog zdravstvenog organa. Tako je, poslije ukidanja Zdravstvenog ureda u Kotoru od 2. jula, po drugi put došlo do suspendiranja jedne odluke kotorskog Zdravstvenog magistrata. A u prilog Peraštanima, vanredni providur ističe da su oni bili znatno oštećeni u svojim interesima, pa kreću za Veneciju da se žale. Pripremajući teren u korist Peraštana, providur uzgred napominje da će biti izgrađen lazaret u Herceg-Novome, pa se Peraštani mogu nadati da će doći do terminacije koja im je obećana; sa novim metodama rada na području saniteta. Tu se svakako misli na skoro osnivanje Zdravstvenog ureda u Perastu.

U slijedećem pismu mletačkog Magistrata, teškim se riječima naređuje da se smjesta povrati Peraštanima sloboda trgovačkog kretanja, koja im je 20. septembra 1731. god. bila nepravilno oduzeta od strane neovlašćenog kotorskog Zdravstvenog ureda. (9) Pritom se dodaje da će,

kako je sanitetska služba objektivno i subjektivno u krizi na više mjesta u Dalmaciji, Senat uputiti u inspekciju jednog providura za sanitet i taj će doći i do Kotora.

Istog dana (13. X 1731. god.) Zdravstveni magistrat iz Venecije upućuje pismo kotorskom rektoru Đakomu Foskariniju (Giacomo Foscarini) u kom ga podsjeća da je kotorski zdravstveni organ (10) već ranije upadao u greške, pa se to opet ponovilo. Zato daje do znanja rektoru da će doći inspekcija, ali da i prije toga vrati Perastu pravo slobodne trgovačke plovidbe.

Najzad i vanredni providur Manjo piše 20. X 1731. god. iz Herceg-Novog Foskariniju i likujući u svojoj pobjedi ne može da sakrije svoju taštinu, iako je samom rektoru predbacuje. Pozivajući se na stav mletačkog Magistrata za zdravstvo o greški kotorskih zdravstvenih organa, vanredni providur posebno ističe svoju superiornost u sanitetskoj materiji. (11) Ali nama ovdje nisu od interesa ti loši međuljudski odnosi među mletačkim vlastima u Kotoru, koliko nam je važno da se tada proglasila sloboda plovidbe Peraštana (12) i još više otvorila mogućnost tog pomorskog gradića da uskoro dobije Zdravstveni ured.

Pravi cilj svega toga je svakako bio da se u praksi do krajnjih mogućnosti ubrzaju i pojednostave sanitetski postupci koji kočje trgovački saobraćaj, naravno samo onda kada nema realnog strahovanja od zaraza. A ne treba zaboraviti da je Mlečanima bilo jasno šta se u stvari dešava kada su i sami pisali da je Boka »iza posljednjih osvajanja (Karlovački 1699. god. i Požarevački mir 1718. god.) postala takav trgovački centar da zaslužuje da mu bude posvećena naročita pažnja«. (13)

Svakako iz pisama se vidi da je preovlađivala sanitetska praksa tolerancije za Peraštane i druga pomorska naselja pred strogim zakonskim pravilima. I to je, bez sumnje, bio jedan od elemenata ekonomskog napretka Perasta i drugih pomorskih naselja Boke. Kotor, sa relativno nevelikim plovnim parkom, nemoćan je da uđe u tu bespoštudnu utakmicu, pa zato, držeći se kruto slova zakona, koči tuđi razvoj i preko sanitetskih mjera. U stvari iz iznijete prepiske mletačkih vlasti može nam izgledati kao da se stalno radi o njihovim inicijativama, ali u pozadini jasno osjećamo akcije Perasta i Kotora.

II

A sada još da iznesemo nekoliko formalno-pravnih vidova rada Zdravstvenog ureda u Perastu, sačuvanih u njegovom fondu.

Kako je već poznato, generalni providur, pozivajući se na uputstva Zdravstvenog magistrata u Veneciji i na svoje prerogative, određuje da se u Perastu osnuje Zdravstveni ured, koji će sačinjavati pet osoba. To su načelnik (»kapetan«) Perasta, dvojica sudija i još dvojica predstavnika lokalnih vlasti, koji svake godine treba da se posebno biraju. O tim izborima je sačuvana dobra dokumentacija.

Prva briga poslije osnivanja Ureda, morala je prirodno biti izrada posebnih peraških Zdravstvenih listova (»Fede di Sanità«). Naravno ti formulari nisu bili samo sporadni detalj, nego je njihovo izdavanje čak

bilo glavni razlog postojanja same ustanove i garancija sistematske brige o zdravlju. Nova dokumentacija o tome sačuvana je u peraškom fondu Zdravstvenog ureda. (14) A pravo bogatstvo formulara (oko 1500 komada) iz cijelog mediteranskog područja, nalazi se u Muzeju Perasta u obiteljskom arhivu Viskovića. (15)

Da bi došlo do štampanja Zdravstvenih listova, predstavnici peraškog plemstva i građanstva posjetili su u Veneciji Nadprovidura za zdravstvo (Sopra Proveditore) i trojicu providura za zdravstvo, tražeći nalog za štampu i ovjeru teksta. I zaista odmah je dopisom od 24. maja 1735. god. izdata o tome terminacija. Naređuje se duždevoj štampariji u Veneciji da prema propisanom tekstu izda Zdravstvene listove za Perast, prepuštajući samim predstavnicima grada da daju likovna rješenja svojih simbola na dokumentu. (16)

Ovde ima jedna stvar na koju treba skrenuti pažnju. Providuri u svom dokumentu jasno i glasno iznose kako će se putem zdravstvenih propisa stati na kraj nekim postojećim zloupotrebama. O čemu se tu radi govori dalji tekst. Tako se najprije zabranjuje duždevom štamparu da ne smije objavljivati Zdravstvene dozvole ni za kakav primorski zdravstveni ured ni po čijem drugom nalogu, osim mletačkog Zdravstvenog magistrata. Isto tako se zabranjuje uručivanje formulara bilo kome drugom, osim zvaničnih predstavnika grada ili kraja na koji se odnose.

Na osnovu svega ovoga potpuno je jasno kakve su prirode bile spomenute »zloupotrebe« i na koji su način zdravstveni listovi na nezakoniti način mogli dolaziti u ruke pomorskih trgovaca, kojim se, razumljivo, uvijek jako žurilo.

Dalje, izričito se zabranjivalo duždevom štamparu da na samim formularima zdravstvenih listova štampa i ime kancelara (sekretara) za zdravstvo (Cancelliere di Sanità). Dokumentat se, naime, ne smatra valjanim ako ne posjeduje vlastoručni potpis kancelara. Isto tako je dokumentat nevažeći ako ga potpiše neko drugo lice, a ne jedino ovlašteni kancelar.

Najzad zakonska je obaveza kancelara da pojedinačno numerise svaki štampani primjerak zdravstvenih listova predviđenih za brodove, a objavljivati ih može samo ovlašteni štampar.

Što se tiče načina popunjavanja podataka i tu su obaveze veoma precizne. Kancelar najprije mora navesti svoje ime i ime patruna broda. Pored imena i prezimena treba da dođe i očevo ime i bilo kakav nadimak ili osobeni znak. (17) Zatim se traži godina rođenja, stas i boja kože, pa vrsta i ime broda, broj mornara i ukupan broj posade, vrsta tereta, odakle ga prevozi i kuda plovi. Te iste podatke kancelar mora ubilježiti i u posebnu knjigu koja se trajno čuva i gdje se nalaze svi zdravstveni listovi sa brojevima i podacima.

I putnici moraju imati svoje zdravstvene listove sa sličnim podacima.

Kada se analizira tekst formulara Zdravstvenog lista, kako se on uobičajeno naziva, ili tačnije Uvjerenja o zdravlju (Fede di Sanità), vidimo da se radi o zvaničnom dokumentu zdravstvenog ureda o dobrom zdravstvenom stanju. Sa njim se jedino može slobodno kretati u nekoj

stranoj luci gdje je naznačeno da treba da stigne. To, naime pretpostavlja, da se uredno izdržao karantin pod kontrolom zdravstvenog ureda.

Tehničko provođenje nadzora, karantina i slično išlo je preko čuvara zvanih »gvardijani«. U brojnim nalozima gvardijanima, koje je izdavao načelnik (»kapetan«) Perasta, zajedno sa providurom za sanitet, tačno su nabrojene njegove dužnosti na tako važnom zdravstvenom području. (18) Gvardijan je mogao biti dodijeljen na samom brodu, pa se tada i on smatrao »nečist« (guardiano sporco), jer je mogao biti sumnjiv na bolest.

Najčešće je, međutim, gvardijan sa propisane razdaljine nadzirao (guardiano di Sanità, guardiano di vista) u svom posebnom čamcu (barca di libertà), prateći određeni brod sa pažnjom.

Brod pod nadzorom na svojoj relaciji (to je najčešće bilo: Perast—Herceg-Novu, ili Perast—Kotor i obratno), nikako nije smio svraćati bilo gdje u zalivu. Kada bi se stiglo npr. u Herceg-Novu, gvardijan je imao obavezu da se javi tamošnjem Zdravstvenom uredu i da im preda brod i osobe na njemu. Zato je morao dobiti pismenu potvrdu. Ako bi se pritom javili neki problemi, gvardijan bi odmah trebao da ih dostavi nadležnima.

Obaveze gvardijana su bile veoma stroge, tako da se uvijek isticalo da ih se mora držati »po cijenu života«. (19)

Sve je to išlo jednostavno dok se ne bi javila neka stvarna opasnost, pa bi zdravstveni uredi počeli zvoniti na uzbunu, odlučujući da isključe sumnjivi teritorij iz trgovačkih komunikacija, odnosno da zabrane pristup brodovima sumnjive provenijencije.

Primjer za takav slučaj nalazimo u Perastu 6. aprila 1795. godine. Tada je Zdravstveni ured, u prisustvu načelnika Perasta konta Joza Balovića, donio odluku o privremenoj zabrani kontakata sa područjem Cresa i Osora, Makarske, Vrgorca, Neretve i njihovih područja.

Takva odluka se našla i u dokumentima patruna iz spomenutih krajeva, a to su tada bili Mihailo Vršić, Nikola Martinović i Luka Fabrio. U dokumentaciji se nalazi i povod ove odluke, odnosno smrt jedne žene u Vrgorcu, koja se smatrala zaraženom, zato što je njen lješ ostao i dalje gibak. To su, navodno, utvrdili »profesori medicine«. Odluku je morao da odobri kotorski vanredni, a dalje stavove da odredi generalni providur. (20)

Gvardijani su provodili brodove kada pomorci nisu dolazili u Perast iz trgovačkih razloga, nego da posjete Gospu od Škrpjela i ispune dati zavjet. Takav je slučaj sa Šimunom Širovićem, Martinom Njalo 1799. god. ili Vickom Širovićem 1800. godine. (21)

Na kraju da navedemo nekoliko imena gvardijana, koji se javljaju najčešće na relaciji Perasta i Herceg-Novoga. Treba napomenuti da su to bili ljudi koji su obavljali izuzetno težak posao, jer su u svim godišnjim dobima, po svakakvim vremenima, imali za dužnost da običnom barkom prate neki brod »na odgovarajućem udaljenju«. Interesantno je da u početnim sačuvanim dokumentima nema zabilježenih imena gvardijana (1738—1741), pozivajući se na »ranije spomenutog«. Tek od 26. maja 1741. god. nalazimo Gregorija Zotu (Zotta), koji je, možda i domaći čovjek sa nadimkom (Grgur Coto, šepavi...) Zatim slijede tokom 1741.:

Herkul Miočić
Đuro Joveti (ć)
Stijepo Nikolin
Frančesko Blazi (Blasi)
Vasil Radovan
Stjepan Zuplov
Luka Joveti (ć)
Tripo Senjanić
(1765) Mario Orlić
(1777—1754) Stevan Galović
Jovo Raičević (zamjenik)
Sava Lendić
Nikola Radenović
Vicko Dabović
Krst Srđević
Arsenije Slavojević
(Slavić, Slavuj)
Matija Batlajić

Tripo Milanović
Nikola Senjanić
Mitar Milanović
Zuanne de Perini
Jeronim Lalović
Petar Buronić
Antun Njalo
Miho Miladinović
Antun Grego
Stjepan Nikičević
Ostoja Kučanin
Dimitrije Panajoti
Giacomo Betti
Mato Slavni (Slavijević)
Nikola Mijović
Steffano Bianchi
Ilija Pistolić

Ovim nije iscrpljen popis gvardijana. Samo se po sebi razumije da se oni javljaju i po nekoliko puta.

P R I L O Z I

I

NACRT FORMULARA ZA ZDRAVSTVENI LIST PERASTA FORMULA DELLE FEDI DI SANITA

da esser rilasciate a Bastimenti dal Colleggetto
della Fedelissima Comunità et Università di Perasto

	La Beata Vergine di Scarpello San Marco con l'Arme della Comunità San Nicolo Vescovo
Noi Capitano e Giudici della Comunità et Università di Perasto e Sua Giurisdizione e Deputati del Colleggetto di Sanità	

Facciamo publica Fede stacarsi da questo luoco di Perasto sano per la Dio grazia e libero da ogni sospetto di male contagioso, gli infrascritti nel modo e forma sarà qui a piedi per ogni opportuno lume descritto, a quali ovunque pervenirano, come da qui stacati, potrà venir data libera e sicura prattica, a tenore, però, del viaggio che tenirano. In quorum etc.

NAP, fond XVII ZUP (Zdravstveni ured Perast)

II

Naređenje sudije Andrije Zmajevića i članova Zdravstvenog ureda u Perastu, izdato 23. jula 1780. god. gvardijanu saniteta Nikoli Rađenoviću da barkom prati do Herceg-Novog i preda tamošnjem Zdravstvenom uredu pjeleg patruna Matije Vulovića iz Dobrote, sa 7 članova posade i gvardijanom saniteta na brodu. Vulović je pod nadzorom zdravstvenih organa iskrcao 1500 komada sira iz Kilene kod Patrasa. Rađenović ima za dužnost da spriječi eventualni pokušaj da brod skrene u kakvu luku prije Herceg-Novoga.

Noi Andrea Zmaevich, giudice e colleghe, per dar termine alla sua contumazia, dovendo ritoceder verso le aque di Castel Novo, il padron Mattio Vulovich da Dobrota col suo piellego voto (!), per aver sbarcato, sotto quest' ispezione di sanità, 1500 formaglio, condotto dalla Chiarenza, il quale è armato da persone in tutte nove, compreso il guardiano sporco. A cautella perciò delli gelosi riguardi della salute, cometteremo a te Nicoló Ragienovich, guardiano alla sanità che, a vista del presente, prender debbi imbarco sopra sopra barca di libertà, e con essa, nelle competenti distanze e dovuti riguardi, scortarai (!) il suddetto piellego sino alle suespresse aque (!) di Castel Novo dirrettivamente e senza toccar in verun luoco del Canale, usando tutte le diligenze acciò per viaggio non succedano sconcerti o disordini nell' importante materia della salute. Giunta a Castel Novo, ti presenterai a quel Spettabile Collegetto e doppo aver fatto la consegna del bastimento e sua genta, ti mumirai da quell' Offizio di sanità delle necessarie cauzioni della consegna praticata per pubblico lume. Insorgendo qualche novità ne avvanzarai tosto le notizie a sci spetta per gl' opportuni provvedimenti. Tanto eseguirai e farai eseguire in penna (!) della vita. In quorum ecc.

Persto il 23 luglio 1780.

MUP (Muzej grada Perasta) II, PAV (Porodični arhiv Visković u Perastu) LXX, fol. 14 — 14/t.

III

Odluka Zdravstvenog ureda Perast od 6. aprila 1795. god. o privremenom isključivanju iz pomorsko-trgovačkih kontakata područja pod sumnjom zaraze: Cres, Osor, Makarska, Vrgorac i Neretva.

Adi 6 aprile 1795. Perasto.

Convocatosi questo Spettabile Collegietto alla Sanità, nella Casa del Consiglio, alla presenza del Illustrissimo Signor Giuseppe conte Ballovich, capitano attuale, e degli infrascritti Spettabili Signori Giudici e Provveditori alla Sanità, per far e decretar quanto segue.

Non potendo essere più provide e salutari le prese deliberazioni, tanto dallo Spettabile Collegietto di Castel Nuovo, quanto quello dall' Illustrissimo Collegietto di Cattaro, intorno alla posta provisional riserva a tutte le provenienze, non solo di Cherso ed Osoro, m' ancora di quelle di Macarsca, Vergoraz, Narenta e suoi territori, per la repentina morbe acaduta (!) nel territorio di Vrgorac d' una donna giudicata da quelli professori (!) di medicina per la flessibilità del di lei cadavere, infesta di mal contagioso, e ciò rimarcato dallo Spettabile Collegietto di Castel

Nuovo (come dalla sua Terminazione del di 30 decorso marzo), nella ritocata a Lesina e sucessivamente a Curzola, sopra la Fede di Sanità di Macarsca, rilasciata sotto li 11 prossimo passato marzo a padron Michiel Vursich, come pure dell' Illustrissimo Collegietto di Cattaro (come apparisce dalla sua Terminazione emanata sotto li 2 corente), nell' altra fede del padron Nicoló Martinolich, in data 26 decorso marzo, ritocata a Zara e nella e nella ritocata (!) egualmente a Curzola, dell' altra fede del padron Luca Fabio in data dei 27 pur decorso marzo. Perciò trovando questo Spettabile Collegietto, come sopra, esser salutari tali deliberazioni, pongon' in necessità 10 stesso di addottare un egual providenza a presservazione (!) dell' importante e gelosa materia.

Fu perciò proposto che sia e s' intenda questo luogo e suo territorio segregato provisionalmente dalle provenienze dei luoghi sopradetti, sino alle autorevoli, venerate delliberazioni dell' Illustrissimo ed Eccellentissimo Signor Provveditor Generale in Provincia. La qual Terminazione letta e balottata ebbe tutti i voti e fu presa; e perche sia inmancabilmente eseguita, dovrà essere rasegnata all' Illustrissimo ed Eccellentissimo Signor Provveditor Estaraordinario... per la venerata sua approvazione.

Giuseppe Conte Ballovich, capitano

Giuseppe Ballovich, quondam Marco, giudice

Antonio Collovich, giudice

Andrea Smajevich, provveditor alla Sanità

Andrea Siloppi, provveditor alla Sanità

Terzo Registro di Commissioni e Fedi in materia di Sanità dall' anno 1795 sino 1796. NAP (Nadžupski arhiv crkve Sv. Nikole u Perastu) XIII (Miscellanea) VII (Zdravstveni ured Perast) str. 2.

Bilješke:

1. Slavko Mijušković, Mletačko osnivanje (1734) i francusko ukidanje (1810) Zdravstvenog ureda u Perastu, Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae 2, Beograd 1961, str. 45—62; — 2. Novi fond Zdravstveni ured Perast (ZUP) nalazi se u Nadžupskom arhivu crkve Sv. Nikole u Perastu (NAP), kao XVII fond. Nije još definitivno sređen. Sada sadrži 26 svezaka i sveštica od XVII do XIX stoljeća. Sadašnji osnovni poredak mu je dao don Gracije Brajković; — 3. Ne mijenjamo uobičajeni naziv »Zdravstveni ured« iako bi originalni termin »Collegietto di Sanità« bilo egzaktnije prevesti sa »Mali zdravstveni kolegij (ili: vijeće, savjet)«. Nepreciznost se sveti kada se u italijanskom tekstu nađe i termin »Officio di Sanità«, što se ne može drukčije prevesti nego sa Ured; — 4. Pisma se nalaze na početku malenog sveska u kartonskom povezu, sa naslovom »Libro in materia della Sanità) u NAP; — 5. »...d' obligarli nel loro arrivo, a nuovamente principiarla... isto, str. 5; — 6. Taj složeni konflikt izražen je stilski previše sažeto i dosta nejasno. Kako smo bili prisiljeni na veoma slobodnu interpretaciju smisla, donosimo i jedan dio teksta originala: »...e forse nella pretesa d' essere a parte della facoltà, il Magistrato di Cattaro dove si rende impossibile che i bastimenti giungano coma sopra, ho (!) espresso di portarsi ad impetrarla, sdegnando l'arbitrio dell' Estaraordinaria figura, abbino preso massima: stabilire il Collegietto 2 luglio, senza

intervento del mio Predecessore che Vostre Eccellenze degnano accennarmi con il loro riverito foglio 2 del mese scorso...« Isto, str. 6. Naravno da je za smisao pomogao i kontekst cijeloga pisma, koji ne možemo u cjelini citirati.; — 7. »... turbata giurisdizione... nella confusione cui è posto tutto questo paese...« isto, str. 7; — 8. »... per libare e darsi alla concia...«, isto, str. 8.; — 9. »... immediatamente restituire la pratica a Perasto, abusivamente levatagli dall' incompetente Colleggetto tenuto a Cattaro il giorno 20 settembre decorso...«, isto, str. 12; — 10. Magistrat iz Venecije mu ovde daje neprecizan naziv »Officio o sia Colleggetto di Sanità«; — 11. »... mi consola il riflesso per cui sarà Vostra Eccellenza a meglio accertarsi della mia superiorità... tolta la vanità di se stessi l'operare a capriccio...«, isto, str. 12; — »... Ordino la pristina libertà a Perasto...«, isto, str. 12; — 13. Miloš Milošević, Zdravstvena kultura u Boki Kotorskoj za vrijeme mletačke vladavine (1420—1797), Acta historica... 2, Beograd 1974, str. 32; — 14. NAP, ZUP od 24. maja 1735; — 15. Muzej grada Perasta, PAV, LXXII, ali i LXIX i LXXI. Inače treba obratiti pažnju i na neke arhivske dijelove Zdravstvenog ureda u Muzeju grada Perasta (LXX); — 16. »... con l' Insegne quali saranno da suoi Imbasciatori sugierite«. NAP, ZUP; — 17. »... soprannome o distintivo...«, isto; — 18. PAV II, LXX, Nalog od 1. jula 1778; — 19. »... in pena della vita...«, isto; — 20. NAP, Terzo registro di Commissioni e Fedi in materia di Sanità, dall' anno 1795 sino 1796; — 21. »Dopo aver eseguito il voto al Scoglio della Beata Vergine Maria di Scarpello, con tutte le necessarie precauzioni (!) e rigorose cautele di Sanità«.

THE MEANING OF THE EFFORTS OF PERAST FOR THE ORGANIZATION OF THE HEALTH CONTROL IN THE FIRST HALF OF THE XVIIIth CENTURY

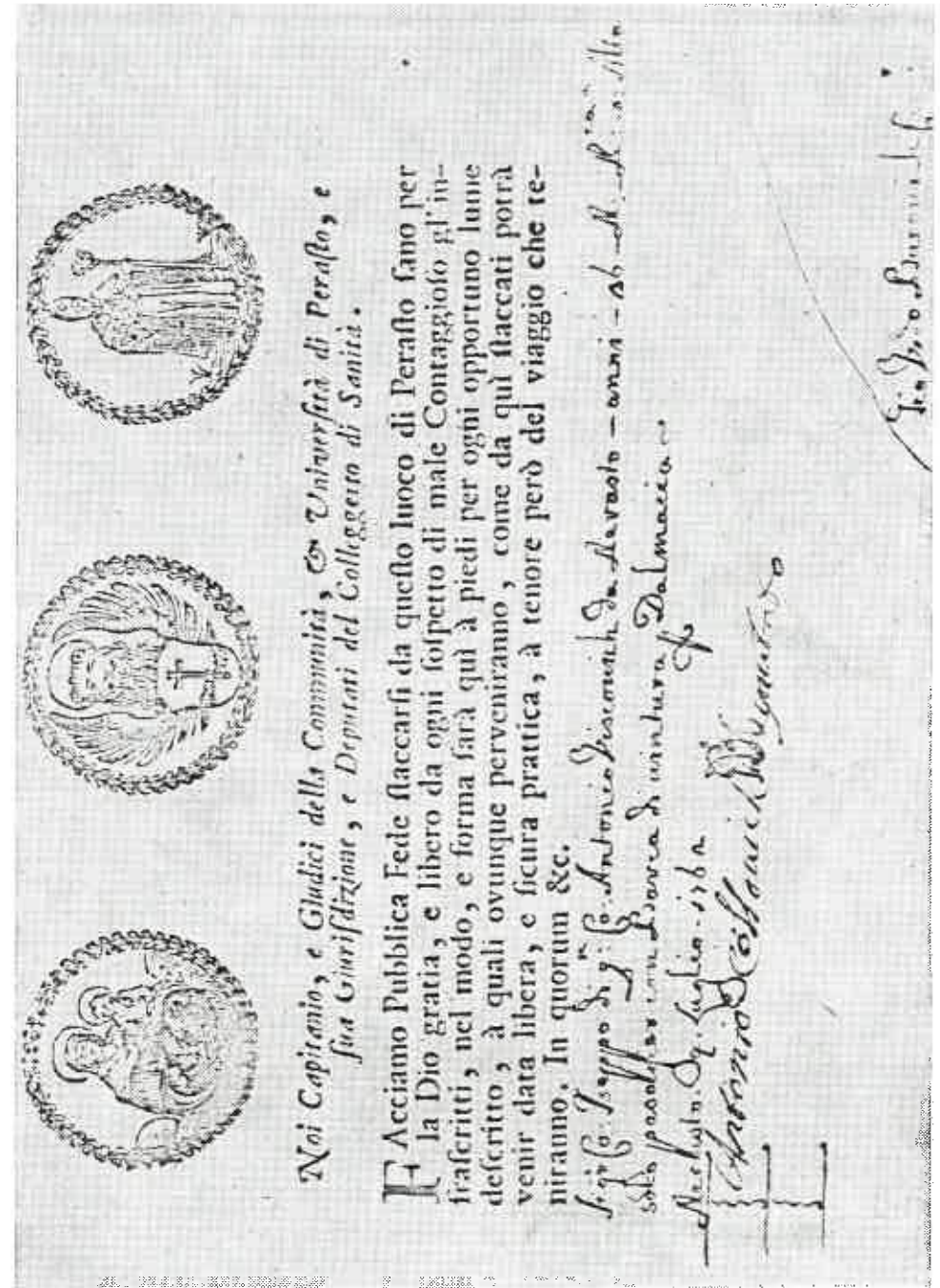
Miloš MILOŠEVIĆ

The Health Office in Perast was founded in 1734, and some data on it were already presented from some sources in Historical archive in Kotor.

However, the whole archive fond of that Office was saved, and regardless of some significant gaps, the life and work of that medical body could be followed from the XVIIth to the XIXth century. Already at the beginning, the author has stated that these lists of freighters and cargo have greater significance for the economic history then for the health one in the period of the most favourable health conditions.

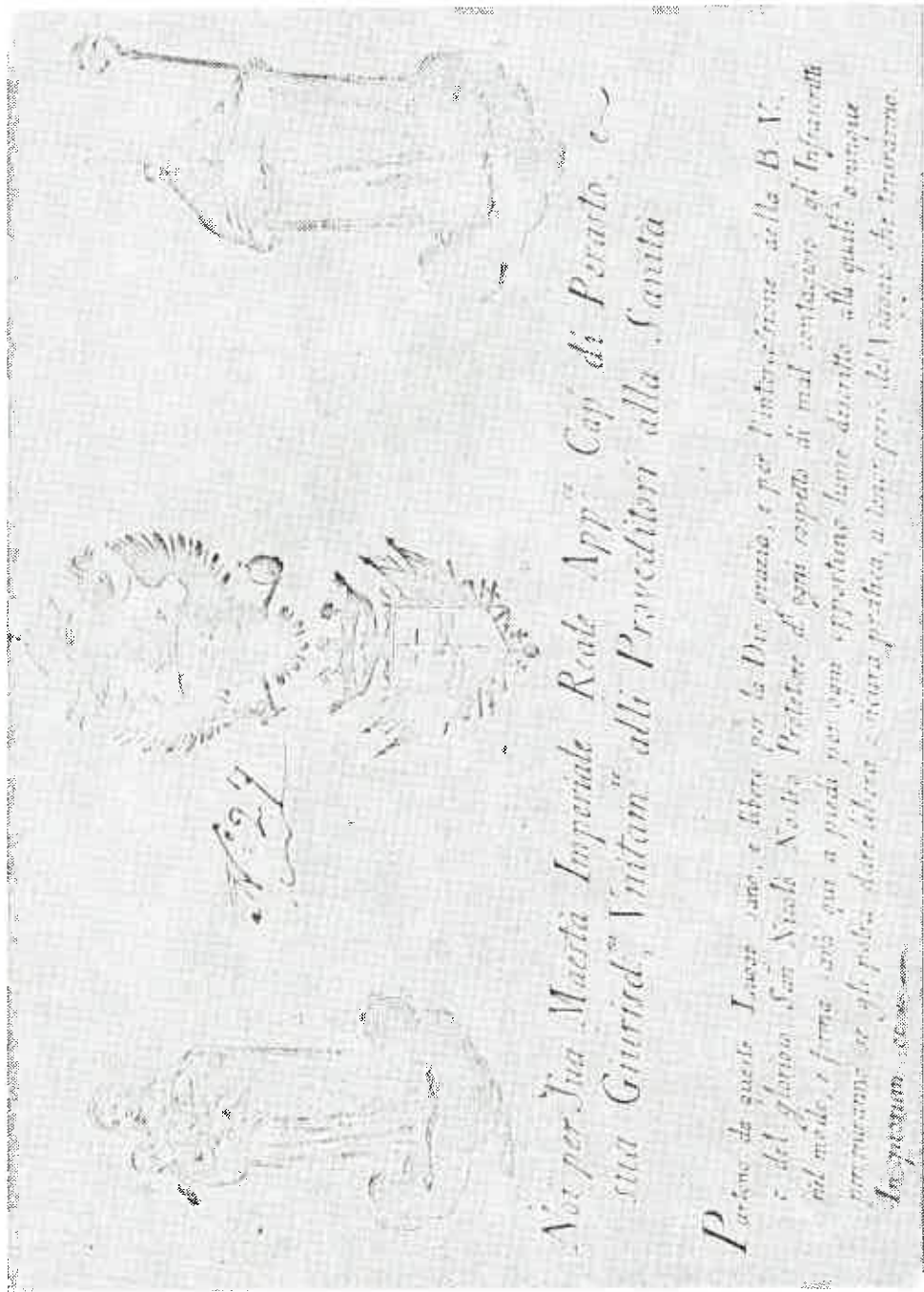
The author is predominately engaged with persistent efforts of the place Perast for better organization of its Office showing its long-lasting aspiration for greater many-sided emancipation than town of Kotor had. The last aim of all those efforts was to speed up and to simplify medical treatments especially in conditions without any real dangerous infection at all. The carrying out of medical rules of behaviour is very significant element which could be favourable or preventable for development of the naval economy. The town so vital as Perast was developing more and more starting even from the XVI th century, while the town of Kotor had no active initiatives, but its authorities insisted on very rigid rules.

At the end, the author presents the organization of the Health Office in Perast, its formal-legal forms of activities through the publication of health reviews and by the control of different sorts of guardians.

Zdravstveni list Zdravstvenog ureda iz Perasta (manji format) iz vremena mletačke vladavine (Perast, 4. jula 1762), izdat patrunu kontu Jozu pok. Antuna Visković iz Perasta, za putovanje barkom za Dalmaciju. (Zavičajni muzej grada Perasta).

Zdravstveni list Zdravstvenog ureda iz Perasta, sa početka II austrijske vladavine (Perast, 21. juna 1817), izdat patrunu Đorđu Peroviću i dvojici drugova iz Orahovca, za putovanje barkom u makarsku krajinu. (Zavičajni muzej grada Perasta).

Perast 21 Giugno 1817 otrcaub obrajete:

Đorđe Perović
Đorđe Perović
Lucaj Jano

Đorđe Perović i suoi compagni in *Perast* il 21 giugno 1817, di quella città. *Đorđe Perović* ha come vuole parlare da qui di *Perast* verso *Orahovca*. Per *Orahovca* si può parlare in un luogo per il quale si dice che il nome particolare appartiene in quella *Die*. La parola *Die* si trova dopo la parola *legge* in modo che non aveva alcun senso, e che lo stesso può dar luogo a qualche altro senso. Il nome *Die* si trova anche in questo luogo a 14 giorni di via.

Alisa Coricovic
Alisa Coricovic

Alisa Coricovic

Alisa Coricovic
Alisa Coricovic
Perast 21 Giugno 1817
Alisa Coricovic
Alisa Coricovic

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

Perast

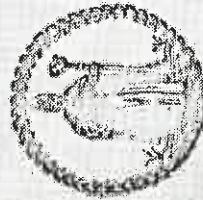
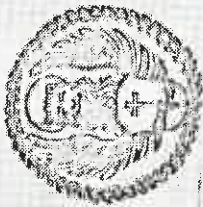
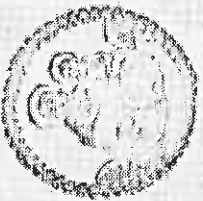
Perast

Perast

Perast

Perast

N 160

Noi Capitano, e Giudici della Comunità, & Università di Perasto, e
sua Giurisdizione, e Deputati del Collegio di Sanità.

Facciamo Publica Fede staccarli da questo loco di Perasto sano per la Dio gratia, e libero
da ogni sospetto di male Contagioso gl'infraferiti, nel modo, e forma fara qui à piedi per
ogni oportuno lume descritto, à quali ovunque perveniranno, come da qui staccati potrà venir
data libera e sicura pratica, à tenore però del viaggio, che teniranno. In quorum &c.

Handwritten text in Italian, including names and dates, such as 'Perasto', 'Dalmacia', and '1766'.

Zdravstveni list Zdravstvenog ureda iz Perasta (veći format) iz vremena mletačke vladavine (Perast, 4. oktobra 1766), izdat patronu Franji Antunovom Koloviću, iz Perasta, i šestorici drugova, za putovanje „pjelega“ za Dalmaciju. (Zavičajni muzej grada Perasta).

Dragoljub R. ŽIVOJINOVIĆ

Epidemija tifusa koja je pogodila Srbiju, njen narod i vojsku, ugrozila njihovo postojanje i borbenu sposobnost, privukla pažnju čitavog sveta i uverila mnoge u potrebu da joj priteknu u pomoć, ostala je dobro zapamćena u njenoj istorijskoj literaturi i sećanjima pojedinaca. Epidemija je takođe ostavila traga u istorijskim radovima, literarnim delima, memoarima, medicinskim knjigama i drugim spisima. (1) Diplomatski i konzularni izveštaji poslanika i konzula savezničkih i neutralnih zemalja u Srbiji i okolnim balkanskim zemljama redovno su sadržavali vesti o početku, širenju i posledicama epidemije tifusne groznice i povratnog tifusa. U njima se opisuju zdravstvene, higijenske i sanitarne prilike u vojsci i među stanovništvom, masovni pokreti i bežanja civila iz pojedinih krajeva, njihovo okupljanje u nekim gradovima (Niš, Kragujevac, Valjevo), otkriva nedostatak osnovnih medicinskih materijala za borbu protiv zaraze, mali broj lekara, pomoćnog osoblja i drugo. U izveštajima službenih posmatrača posebno se govori o sanitarnim i higijenskim prilikama koje su postojale u vojsci i među sve brojnijim ratnim zarobljenicima.

Cilj ovog priloga je da ukaže na jednu dosad nepoznatu inicijativu austrougarske vlade i njen ishod, njenu nameru da koristeći se prisustvom tifusne epidemije u Srbiji pokuša da privoli njenu vladu da oslobodi ratne zarobljenike, pre svega, one koji su ostali u Srbiji posle poraza austrougarskih armija krajem 1914. godine. Takva inicijativa nije došla slučajno. Dr Ludovik Hirschfeld, švajcarski lekar i prijatelj Srbije, koji je od februara 1915. godine boravio u valjevskoj bolnici kao glavni epidemiolog Prve armije, ostavio je mnoge opise stanja i raspoloženja u zemlji, među njenim odgovornim ljudima, običnim svetom i strancima. Još u Švajcarskoj čitao je prve vesti o epidemiji tifusa i njenom širenju u Srbiji. Saznao je da hiljade ljudi, vojnika, zarobljenika i civila, boluju i umiru, da nestaju varoši i sela, da nema lekara da se uhvate u koštac sa bolešću, da nedostaju bolničari, oprema i drugo. (2) Po dolasku u Srbiju takve vesti su bile višestruko potvrđene onim što je sam video i doživeo. Hirschfeld je posvetio svu svoju energiju i pažnju proučavanju uzroka epidemije. On primećuje da je nakon poraza austrougarske armije na Suvoboru i Kolubari u Srbiji ostalo oko šesdeset hiljada zarobljenika. Za njih je trebalo obezbediti smeštaj, ishranu, zdravstvenu zaštitu i drugo. »Ali Srbija nema«, piše Hirschfeld, »za te zarobljenike ni dovoljno hrane, niti ima gde da ih smesti, niti dezinfekcione aparate i uskoro su svi zarobljenici uvašljivljeni, a pojedini slučajevi pegavog tifusa među zarobljenicima pretvaraju se u požar, koji je prosto sagoreo zemlju«. (3) Treba napomenuti